

Zondag 5 december 2021

TivoliVredenburg – Grote Zaal – 15.00 uur

(Vriendelijk verzoek: wilt u uw telefoon het zwijgen opleggen?)

RESIDENTIE ORKEST

Mei-Ann Chen dirigent

Liza Ferschtman, viool

Sergej Prokofjev 1891 - 1953

Tweede vioolconcert in g opus 63 (1935)

Allegro moderato

Andante assai

Allegro ben marcato

Fjóra Evans *1987

Lung (2017)

pauze

Edward Elgar 1857 - 1934

Variations on an original theme 'Enigma' opus 36 (1898)

Thema: *Enigma (Andante)*

Variaties:

C.A.E. - Elgars vrouw (*L'istesso tempo*)

H.D.S.P. - Hew David Steuart-Powell (*Allegro*)

R.B.T. - Richard Baxter Townshend (*Allegretto*)

W.M.B. - William Meath Baker (*Allegro di molto*)

R.P.A. - Richard Penrose Arnold (*Moderato*)

Ysobel - Isabel Fitton (*Andantino*)

Troyte - Troyte Griffith (*Presto*)

W.N. - Winifred Norbury (*Allegretto*)

Nimrod - A.J. Jaeger (*Adagio*)

Intermezzo: Dorabella - Dora Penny (*Allegretto*)

G.R.S. - George Robertson Sinclair (*Allegro di molto*)

B.G.N. - Basil G. Nevinson (*Andante*)

Romanza: ***, Lady Mary Lygon (*Moderato*)

Finale: E.D.U. - de componist zelf (*Allegro*)

Prokofjev keert terug

Als Sergej Prokofjev tijdens en na zijn studie aan het conservatorium van Sint-Petersburg optrad als pianist, speelde hij vooral zijn eigen werk. Hij werd wel 'de motor' genoemd, vanwege de enorme drijfkracht van zijn muziek en zijn spel. Daarbij slingerde hij met zijn spitse, haast granieten aanslag zulke ijzige wekkende dissonante samenklanken de zaal in, dat heftige polemieken ontvlamden bij publiek en pers. Dat was het geval bij de premières van zijn *Eerste* en *Tweede pianoconcert*. Vanwege de Oktoberrevolutie week Prokofjev in 1918 uit naar het buitenland. De beoogde première van zijn *Eerste vioolconcert* in 1917 was vanwege de politieke situatie niet doorgegaan en werd uitgesteld tot zes jaar later. In 1923 klonk het voor het eerst in Parijs, waar Prokofjev destijds woonde, onder leiding van Sergej Koussevitski en met violist Marcel Darrieux. Na een kort verblijf in Japan leefde en concerteerde hij afwisselend in Europa en de Verenigde Staten, maar vooral in Parijs. In 1936 keerde Prokofjev na een vrijwillige ballingschap van achttien jaar uit heimwee definitief terug naar zijn vaderland, of zoals hij zelf zei, omdat hij de Russische lucht en de Russische taal zo hevig miste. Net als Dmitri Sjostakovitsj moest hij zien te laveren langs de hindernissen van de censuur van het tirannieke Stalin-regime. Sergej Prokofjev overleed in 1953 enkele uren na Stalin. De culturele dooi en ontspanning in het Rusland van Chroesjtsjov heeft hij niet meer meegemaakt. Nu behoort hij tot Ruslands grootsten.

Een lyrisch en gepassioneerd romantisch betoog

Het *Tweede vioolconcert* schreef Prokofjev vlak voor zijn definitieve terugkeer naar zijn vaderland, in 1935. In tegenstelling tot de controversiële twee eerste pianoconcerten is dit *Tweede Vioolconcert* een voorbeeld van de 'Nieuwe Eenvoud', zoals de componist het zelf noemde. Deze muziek, uit dezelfde tijd als de balletmuziek *Romeo en Julia*, sloot goed aan bij de muzikale ideologie van toegankelijkheid van het Sovjet-regime. Maar tegelijk was het een terugkeer naar Prokofjevs vroegste jeugdmuziek, die sterk op de Romantiek georiënteerd was geweest. Het *Tweede Vioolconcert* was een compositie-opdracht van een groep bewonderaars van de Franse violist Robert Soetens. Het groeide uit een Sonate voor viool en orkest, die Prokofjev drastisch uitbreidde en omwerkte. Het resultaat is een beurtelings lyrisch en gepassioneerd romantisch betoog. Zo lijkt het eerste wat duistere g-klein thema voor viool solo ontleend aan de *Eerste Symfonie* 'Winterdromen' van Tsjaikovski. Het wordt afgelost door een van Prokofjevs mooiste melodische vondsten, een prachtig romantisch tweede thema dat zo een liefdesscène uit *Romeo en Julia* zou kunnen voorstellen. Het peinzende en enigszins melancholieke tweede deel ontvouwt zich stap voor stap, zoals een *Adagio* van Beethoven. Het sluitstuk lijkt op carnavalesk feestgedruis dat hier en daar grimmig wordt. Want achter het zorgeloos gemaskerd bal loeren nachtelijke rivaliteit en intriges, zo lijkt het.

Fjóra Evans - Lung

Het tweede werk op het programma, *Lung*, is van de Canadees-IJslandse componiste Fjóra Evans. Ze studeerde compositie bij Julia Wolfe en cello bij Matt Haimovitz en schreef stukken voor

onder meer Vicky Chow, het Acht merels ensemble en het Winnipeg Symphony Orchestra. Ze voert haar werk ook vaak zelf uit. Fjóra Evans laat zich in haar composities vaak inspireren door natuurverschijnselen, maar bij *Lung* had ze de bijzondere architectuur van het Kunsthhaus Graz in Oostenrijk in het achterhoofd. *Lung* werd door het Residentie Orkest gekozen uit een shortlist die door de jury van de Gaudeamusprijs 2020 was samengesteld. Bij dit stuk van een minuut of acht stelde Fjóra Evans zich het orkest voor als een long: pulserend, pompend, organisch en voortdurend in beweging: 'Ik ben erg blij dat ik dit stuk heb geschreven voor een orkest van mijn klasgenoten. Het was geweldig om tijdens het componeren de concerten van het Yale Philharmonia in Woolsey Hall te mogen bijwonen. Het komt zelden voor dat je het ensemble waarvoor je schrijft in dezelfde zaal ziet optreden als waar je stuk in première gaat. Daar aanwezig zijn hielp me om me inwendig voor te stellen hoe ik wilde dat mijn stuk zou klinken en voelen. Ik hou van het dubbele idee van een long als een echt kwetsbaar orgaan, maar ook als een robuuste ballon die blijft uitzetten en inkrimpen, of we willen of niet. Ik wilde dat de spelers van het orkest zouden samenwerken om een soort long te creëren: een pulserende, biologische, muzikale massa. Terwijl ik *Lung* schreef, moest ik veel denken aan het kunstmuseum in Graz, Oostenrijk, dat een verbazingwekkend blobvormig gebouw is dat veel weg heeft van een orgaan, misschien een long of een maag. Het is echt smerig en prachtig! Als je naar de skyline van Graz kijkt, sijpelt het kunstmuseum over de omringende middeleeuwse architectuur en vervuilt het als het ware met zijn slijm. Ik wilde dat het werk ook zo aanvoelde - een soort oncontroleerbare, voortdurend transformerende hulk. Ik begon in de zomer te werken aan enkele voorlopige schetsen voor het stuk, waarbij ik enkele ideeën uitwerkte die ik al een hele tijd had. Het grootste deel van het werk gebeurde zes tot acht weken voor de deadline.'

Raadselachtige muziek

Op de laatste plek in het programma muziek van de Engelse romanticus Edward Elgar, met een verborgen puzzel. Elgar was een vriend en generatiegenoot van Richard Strauss en zorgde omstreeks 1900 voor de doorbraak van de Engelse muziek in zijn eigen land en de rest van Europa. Strauss noemde Elgar zelfs 'de belangrijkste progressieve Engelse musicus'. In de voetsporen van Brahms, Liszt en Wagner wist hij zich een geheel eigen en blijvende plaats in het orkestrepertoire te veroveren. Zo werd een melodie uit zijn *Pomp and Circumstance* geadopteerd voor het nu overbekende lied *Land of hope and glory*. En Elgars meest uitgevoerde en bekendste werk, de vanmiddag gespeelde 'Enigma'-Variaties, betitelde de Engelse musicoloog Michael Kennedy als 'de beste compositie ooit door een Engelsman geschreven.'

Over het ontstaan van deze 'Variations on an original theme for orchestra' schreef Elgar zelf: 'Op een avond zat ik in een mijmering het thema zoals het nu is aan de piano te spelen. Mijn vrouw vroeg: "Wat is dat?" Ik antwoordde: Niets - maar er is wel iets mee te doen.' Dit 'iets' werd een muzikale portretgalerij van de vrienden van de componist. Elgars methode was om de

thema's als het ware door de ogen van de poserende vrienden te zien. Zo zag hij ze eerst door een liefdevol en teder vrouwelijk licht en eerde zo zijn vrouw, Lady Elgar, in variatie 1. Of hij behandelde ze als een organist (variatie 11), die een hond had die al blaffend stokken apporteerde. Elgar voorzag de veertien variaties van initialen en maakte er geen geheim van dat die stonden voor zijn persoonlijke vrienden, van wie hij het karakter in de diverse gedeelten schetste. Over het zeer fraaie maar raadselachtige thema (enigma = raadsel) liet Elgar zich alleen zeer cryptisch uit. Hij zei dat een overbekend muziekstuk verwant was aan het thema van de variaties en dat men dat overbekende muziekstuk moest raden. Generaties musici en musicologen hebben vertwijfeld gezocht naar de oplossing van dit raadsel, dat, tot Elgars teleurstelling tijdens zijn leven, niemand wist op te lossen. Zo'n 77 jaar na het ontstaan van het raadsel en pas ruim 40 jaar na Elgars dood (1934) kwam er een 'oplossing' van de Nederlandse musicoloog Theodore van Houten. Hij zag in 1975 in de tweedalende tertsen aan het begin van het thema een frase uit het Engelse volkslied 'Rule Britannia!' waar de tekst luidt 'never, never'. Volgens deze theorie heeft de patriot Elgar in zijn variaties, behalve zijn vrienden, op verborgen wijze zijn geliefd Engeland geportretteerd. Met zijn *Enigma-Variaties* heeft de componist, die zelfs kruiswoordraadsels voor Engelse dagbladen ontwierp, de wereld een van de moeilijkste muzikale raadsels opgegeven. Maar tegelijk richtte hij een monument van variatiekunst op, dat niet onderdoet voor de even beroemde *Haydn-variaties* van zijn grote voorbeeld Johannes Brahms.

Clemens Romijn

De Taiwanees-Amerikaanse dirigent **Mei-Ann Chen** wordt geprezen om haar dynamische en gepassioneerde dirigeerstijl, wat zij met veel enthousiasme en energie weet over te brengen op de orkesten waar ze voor staat, en het publiek. Chen is sinds 2011 de artistiek leider van Chicago Sinfonietta en sinds 2021 chef-dirigent van het Oostenrijkse Recreation Grosses Orchester Graz. Eerder was ze Artistiek leider en dirigent van het Nationaal Orkest van Taiwan. Daarnaast is ze een veelgevraagd gast-dirigent, o.a. bij het BBC London Symphony Orchestra, New York Philharmonic, San Francisco Symphony Orchestra, het Noors Radio Orkest en het Nederlands Philharmonisch Orkest.

Liza Ferschtman trad de afgelopen seizoenen op in binnen- en buitenland met diverse orkesten in Europa. Geboren als dochter van Dmitri Ferschtman en Mila Baslawskaja kreeg Liza haar eerste vioollessen op haar vijfde van Philippe Hirshhorn. In 2006 ontving Liza Ferschtman de Nederlandse Muziekprijs, de hoogste onderscheiding voor Nederlandse musici. Van 2008 tot dit jaar was ze artistiek leider van Het Delft Kamermuziek Festival.

Het **Residentie Orkest** behoort tot de grote, gerenommeerde symfonieorkesten van Nederland en is regelmatig te horen op belangrijke podia in binnen- en buitenland. Sinds de zomer van 2021 is Anja Bihlmaier de nieuwe chef-dirigent van het Residentie Orkest. Richard Egarr blijft vaste gast-dirigent en daarnaast is ook Jun Märkl benoemd tot vaste gast-dirigent.